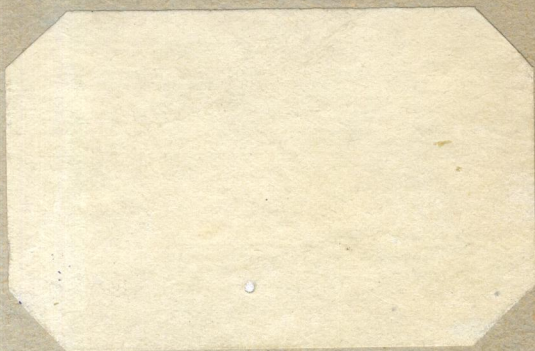
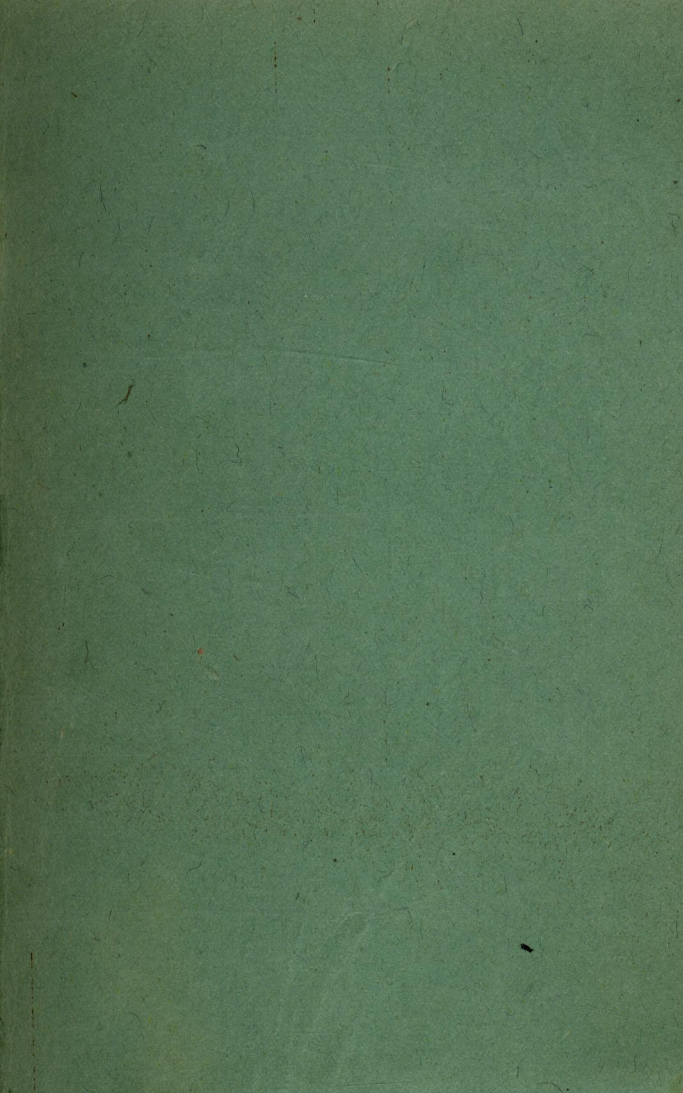

I

n 34 229

P-153

06 170 830
ХЛОПСЬКА БІБЛІОТЕКА.

IV. 67

РАДІКАЛИ

i

РАДІКАЛІЗМ

Ціна 5 кр.

ЛЬВІВ, 1896.

Накладом редакції „Громадського Голосу“.

З друкарні Народної Станіслава Манецкого і Спільки.
(Готель Жоржа).

529.19 (47.74) (049)

80%
15 —

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 34 229

Львівська Філія
бібліотеки АН-УРСР

~~590 ф~~

Ф/Т
Р-1531

Всі то признають, що партія радикальна в нашім краю росте з дня на день. Признають, що поміж усіма руськими партіями власне партія радикальна найбільше рушає ся, найзавзятійше агітує, найбільше працює коло освідомлення мас народніх. Та сего не досить. Усі, навіть завзяті вороги радикалів признають, що партія радикальна яснійше від усіх других партій руських знає, чого хоче, що робить і по що робить, то значить, має найширшу і найліпше оброблену та до наших потреб прикроєну програму, і що найважнійше, програма та не стоїть лише на папері, як програми інших партій, але є тільки виразом дійсної роботи. То значить, у програмі списано, зібрано короткими словами тільки те, що в партії дійсно робить ся і говорить ся. А що в партії робить ся і говорить ся тільки те, чого потребує, чого домагає ся сам нарід,

то значить, програма радикальна більше, ніж програми всіх інших партій руських є народною програмою. А що ся програма є впливом потреб, впливом життя народного, а не жадними десятьма заповідями божими і що жите народне і єго потреби раз у раз потроха змінюють ся, тож і радикали не вважають своїї програми нічим святим і незмінним і готові завсїгда змінювати єї відповідно до нових потреб життя народного. Ті люде, що свої програми держать у скрині, як парадну капоту про велике свято, можуть із сего сміяти ся Ми мали би більше право сміяти ся з них, бо вже те одно, що вони по 50 роках могли вернути ся до такої запліснілої капusti, як ніби програма з 1848 року, показує, що у них слово „програма“ — слово пусте, що їм не ходить о правдиву роботу около народа, але о самі слова

Та ми не хочемо ні с ким сварити ся, але хочемо вияснити коротко і приступно, що то таке радикали, яка їйх програма і яка їйх робота. Правда, для тих, що читають наші видання, буде тут дуже мало нового, бо ж кожда статя, ко-

жда дописъ, кожда новинка в наших радикальних газетах по троха вияснює нашу програму. І хоча ми доси не вияснювали єї в цілости одним тягом, то про те число прихильників радикалізму в нашім краю росте. Се найліпший знак того, що люде і без довгої писанини розуміють нас і душою чують, що тільки тою дорогою, якою йдуть радикали, руський нарід може найшвидше і найпевнійше дійти до добра Ми не кажемо нікому присягати на нашу програму, не просимо нікого, щоби вірив нам на слово, не окричуємо нікого зрадником, хто до нас не належить Ми подаємо по просту і ясно народови і інтелігентам свої думки, до яких ми дійшли власним житєм, досвідом, наукою, читанєм книжок, розмовами з ріжними людьми своїми і чужими, і просимо тільки о одно; роздумайте добре, зважте сумлінно! переконайте ся! А ми певні, що коли у вас діла і слова йдуть в парі з сумлінним переконанєм, коли ви любите свій нарід, вірите в єго будущину і бажаєте йому ліпшої долі, то ви, коли може не працею, то бодай чутєм, прихильністю підете з нами. Бо щоби

стати обік нас до праці для нашої програми, т. є. для потреб народа, на се крім доброї волі і переконання треба ще чогось більше, треба бути чоловіком незалежним, таким, що не стоїть нікому о ласку. На нещасте, таких людей у нас ще дуже мало, от тому то й інтелігентних радикалів у нас так не багато; може то колись і змінить ся

II.

Що то таке радикал? Радикал походить від латинського слова *radix*, що значить корінь. Отже радикал означає чоловіка, що доходить до кореня якоїсь річи, що не збуває тої річи пeverхово, не бере єї плитко, а старає ся згрунтувати єї добре. Як бачите, можна бути радикалом у кождїй річи і в кождім напрямі. Напримір два чоловіки убрані і обуті приходять над річку; кладки ані моста нема, а перейти треба: один сідає, визуває ся, підсукує штани і брїде, а другому сего за багато, він квапить ся, скаче в воду в чоботах і перебігає. Сей перший поступив собі радикально.

Але для таких щоденних справ ми не вживаємо сего слова, хіба часом жартом. Найчастіше прикладає ся се слово до справ політичних. Розуміє ся, що і тут слово радікал не означає ще само ніякого напрямку політичного. Можна бути радикальним поступовцем і радикальним назадником, радикальним підлизнем і радикальним крутієм. От на примір наші посли Барвінський і Вахнянин також по своїйому радікали, бо не оглядаючи ся на те, що про них говорить руський народ, вони сміло і без церемонії танцюють собі під голос панської дудки і ще й других Русинів ганьблять, для чого вони не роблять так само. А між польськими шляхтичами кількож то є радікалів! Аджеж той гр. Лясоцкий, що називав коршму свяतिною народною, був радікал, — другий би на таке не відважив ся. Або гр. Мєрошовський, що з початком сего року видав книжочку про зміну закона друкового, де домагає ся скасування всіх газет незалежних і заведення на цілий край тільки двох газет, з котрих би одну видавало намістництво, а другу виділ краєвий — хібаж се не радікал?

Або др. Гупка, що недавно видав по польськи грубу книжку нібито про уставу дорогову, а властиво про потребу скасування цілого руху людowego, читалень, крамниць, арештованя всіх тих, що пишуть для люду і агітують між людом, хібаж се не радикал? Давнійше такий радикалізм у зад-гузь міг бути дуже страшний, особливо, коли такий радикал дірвав ся до власти; та ще й нині він не перестав бути небезпечний особливо, коли як якась зараза почне ширити ся в головах людей богатих і впливових; ще й нині такі радикали можуть чимало нашкодити народови; але бояти ся їх нема що Вони безсильні, а коли навіть удають із себе сильних, то се їм так привиджує ся. Вже то дуже невелика мусить бути їх сила, коли навіть руські хлопці приповідку зложили про таких радикалів: „Як би свиня роги мала. то би весь світ поколола.“ Вжеж то певна річ, що така свиня поступила би собі дуже радикально, але щож має бідненька робити, коли рогів нема ' що найбільше, може жалібно квичати і від часу до часу впоросити ся чи то маленькою книжечкою про зміну за-

кона друкогого, чи товстючою книжкою про зміну закона дорогового

Але от що цікаве: всі ті пани, що так радикально раді би поперти назад ціле жите народнє, дуже би образили ся, як би ви їх назвали радикалами Є в тій назві щось таке, як свячена вода, котрої чорти боять ся. Бачите, слово радикал звичайно уживає ся ще в тіснйшій значіню. Сим словом означають звичайно тільки поступових радикалів, таких, що раді би простою дорогою, сміло, безоглядно іти наперед і наперед в сти жите народнє; таких, що домагають ся найширших прав, найпожиточнійших установ — не для якихось купок богачів, купців, фабрикантив, а для великих мас народа; таких, що сміло і г рячо борють ся за ті права і установи, що не обвиняють слова в папірець, злодієви не заважають ся сказати: ти злодій хоч би він мав і ордер на груди; що надужите власти назвуть надужитєм, не зважаючи на те, чи єго допустив ся простий жандарм, поліцай, староста, чи намістник або міністер. Колись такий чоловік називав ся по prostu чесний, небоязливий і правдомовний чоловік Але нині назва „чесний чоловік“ так

захлястана, нині ми мусимо називати чесним чоловіком кожного, кого ми безпосередно не зловили за руку при крадіжці і для того ті, котрі в політичній життю хочуть заступати місце тих стародавніх і давно вимерших чесних людей, називають ся радикалами. До таких радикалів хочемо й ми себе зачисляти.

III.

У освічених краях є чимало партій радикальних по соймах і парламентах. Усі вони поступові і вільнодумні, та проте не можна сказати, щоби всі були з собою згідні. У Франції радикали — міщане, і для того для них важні такі справи, як вільнодумство релігійне, свобода торгівлі і т. д. Де в чому інакше поступають радикальні сторонництва в Італії та Англії, а вже зовсім інакші радикали плекають ся в Угорщині, котрим ходить тільки о те, щоби відірвати ся від Австрії, як того колись бажав старий Кошут

Найближшими до нас що до своєї програми є радикали сербські. Сербія — край хлоський. Сербські інтелігентні люде да-

внійше вчили ся то в Росії то в Швейцарії, поки у них дома не було висших шкіл Там за границею вони набирали ся поступових думск, робили ся соціялістами і з такими думками вертали до свого краю. Найспосібнійші між ними, такі як Светозар Маркович, Пера Годорович і другі швидко зрозуміли, що західно європейський соціалізм не дасть ся живцем пересадити до Сербії, де нема ані фабрик ані фабричних робітників ані навіть сільської бідноти, але увесь нарід, се хлопи і невеличка містова інтелігенція: купці, вчителі та урядники. От вони й постановили нести свої думки між сербських селян, приспособивши їх відповідно до інтересів тих селян. Поперед усього вони почали домагати ся більшої політичної вільности в Сербії, свободи друку, товариств і зібрань, а від урядників жадали, щоби ті шанували закон. Далі почали сербські радикали виступати за такими установами, котрі би дозволили сербським хлопам добре розвивати ся, отже жадали як найбільшої самоуправи по селах, щоби не треба було множити числа урядників, далі як найбільших видатків на школи та будову доріг,

виступали против затяганю довгів краєвих у великих капіталістів, остро осуджували нерозумну або й несумлінну господарку уряду. Помимо тяжких переслідувань сербська радикальна партія чим раз більше росла. Цікава річ, що на єї чолі по селах ставали найчастійше попи, котрі в Сербії стоять зовсім близько до хлопа і не пройшли такої шляхетсько-панської школи, як у нас. У Сербії шляхти зовсім ніякої нема. Давнійше старшували в краю Турки, та їх уже давно вигнано так, що по сербських селах піп і вчитель, се натуральні і одинокі інтелігентні провідники на-рода і ніяка темна сила не тягне їх до табору противного народним інтересам.

От тим то не диво, що станувши на таких ґрунті а не маючи в кождім селі під боком таких противників, яких має наш рух радикальний, сербські радикали в досить короткім часі порушили весь край. Зробили ся сильною партією політичною. Хлопи і попи почали вибирати радикальних проводирів до скупчини (так називає ся сербська рада державна) і там ті проводирі мали добру нагоду виступати все і всюди в обороні сербського мужицтва.

І ще одно Сербія — край невеличкий, а хоч доля дала їй політичну самостійність так, що вона тепер не належить ні до ко-го і має свого власного короля, то проте маючи під боком таких сильних сусідів, як Турція з одного, а Австрія з другого боку, мусить оглядати ся за опорою. Певно найліпшою опорою був би звязок усіх дрібних балканських держав: Болгарії, Сербії та Чорногори, а також Греції і Румунії. Про такий звязок розумні люде в тих краях давно вже думають і говорять, а в остатніх часах і володарі тих крайів почали про него пильно думати. Та на жаль, доси до такого звязку не прийшло. Шукати опори в Турції, котру Серби все ще вважають своїм природним ворогом, Сербам і в голову не приходить. От їм лишає ся тільки дві великі держави: Австрія, що безпосередно притикає до Сербії (відграничена Дунаєм) і Россія, що хоч не притикає до Сербії, та про те держить ся такої самої православної віри, як Сербія і найбільше причинила ся до освободження Сербії від турецького ярма. Сербський хлоп се тямить і сербський піп знає, що „Рус“ однакої з ним віри; от тим то не диво, що вони

загалом люблять „Русів“ і надіють ся на поміч Росії в разі якої біди. Через те вийшло, що й сербська радикальна партія хилить ся до Росії, хоч знає добре, що Росія — держава самовладна і у себе дома не допустила би жити такій партії.

Є в Сербії й австрійська партія, та се переважно міщане, купці, урядники. Вони мають ненастанні зносини в Австрію — чи то урядові, чи грошові та торговельні, і через те тягнуть до Австрії. Закидаючи радикалам, що вони хоч голосять себе радикалами, а хилять ся до деспотичної Росії, ті австролюбці називають себе поступовцями або напредняками. Та сербський хлоп бачить у тих поступовцях своїх тяжких ворогів, пявок, що висисають єго добро і доводять край до бідности. Сербський король Мілян, батько нинішнього короля, завсїгди хилив ся до Австрії, то й держав при уряді поступовців і партія та господарювала в краю, як хотіла. Отже радикали добре вияснили сербському хлопови тоту господарку. Вони показали, що під напредняцким панюванєм австрійські жида обциганили Сербію, будуючи там залізниці, обдерли через заведене тютюнового

монополю, обшахрвують в торгових ділах і ще в додатку до сего за урядованя напредняків Сербія зятягнула у австрійських жидів звиж 40 міліонів р. позичок, коли перед тим мала ледво 8 міліонів усього державного довгу.

Все те викликало несупокій у краю. При виборах помимо страшного урядового натиску радикали здобули велику більшість і остаточно дійшло до того, що напредняцке міністерство мусіло уступити, а за ним пішов на пенсію і сам король Мілян, бачучи, що уряд мусить тепер дістати ся в руки радикалів. Новий сербський король справді мусів покликати радикалів до урядованя. Вони завели цілковиту вільність друку, переглянули констітуцію, повикидали з неї багато шкідливих постанов і запровадили в краю ліпшу господарку з грішми державними. Та по якімсь часі під впливом Австрії молодий сербський король прогнав радикалів і покликав знов австролюбну партію до уряду, хоч партія та не має в краю більшости за собою. А тепер і австролюбці сербські зачинають хилити ся до Росії, а радикали знов зміцнюють ся і можна ждати, що швидко знов дійдуть до власти.

Я розповів троха обширнійше про сербських радикалів, щоби вам дати доказ, що наша партія не одна така на світі і що те, що ми говоримо і чого домагаємося, не є така дитиняча забаганка, як то говорить дехто з наших премудрих проводирів. Приклад Сербії показує найліпше, що край хлопський при зрості просвіти мусить стати краєм радикальним; і у нас партія радикальна з часом мусить дійти до сили і значіння, хіба щоби нашим противникам удалося перед тим знищити, зруйнувати і звести на жебраків увесь хлопський стан. Не смійте, ся брата! Є такі люде, котрі дуже поважно про се думають і то з ріжних причин — о них ми ще поговоримо. А тепер скінчимо тим, що впливає із оповідання про сербських радикалів. Кождий хлоп руський, коли освідомить ся про свої інтереси, зрозуміє своє положенє і захоче не тільки охоронити себе від жебрацької торби, але поступати і розвивати ся так, щоби єго дітям ліпше було жити на світі, ніж йому, мусить стати ся радикалом.

IV

Руська радикальна партія є також виразом тої свідомости хлопських інтересів, яка чим раз сильнійше будить ся і ширить ся серед нашого народу. Вона є правдивим здобутком тої освітної праці, яка веде ся у нас уже більше як 100 літ і має на меті відроджене Русинів у всіх частих руської землі.

Я не буду оповідати обширно, хто і як робив тоту працю, бо се завело би мене за далеко. Зазначу тільки, що в ріжних частинах нашого краю праця тота не однакі приносила здобутки. В російській країні, де з колишньої козацької старшини на лівім березі Дніпра повстала руська шляхта та заможне панство, серед того панства підняла ся найшвидше й освіта, а з нею разом почала розвивати ся й народня свідомість. Там освічені люде на сам перед почали писати мовою простого українського народу, а з часом дійшли й до тої думки, що той простий народ повинен бути не слугою панів, а братом, повинен також освічувати ся і жити по людськи. А щоби до сего допровадити, повинні ті

Радікали і Радікалізм.

2

люде, що тепер з праці народньої мають маєток і освіту, вважати себе довжниками того народа і всіми силами допомагати йому в боротьбі за єго права, в праці над здобутєм світла і добробиту. Найдокладнійше і найгорячійше з поміж усіх освічених Українців висказував такі думки небіщик Михайло Драгоманов. За ті думки він натерпів ся багато на своїм віці, та найвисшою єго надгородою було те, що ті думки єго не прогомоніли марно, а стали ся завязком, основою русько-української радикальної партії в Галичині і на Україні

Хтож у Галичині пристав на сам перед до думок Драгоманова? Пристала купка молодих людей, що вчили ся у високих школах. Були се переважно хлопські сини, що з малку зазнали біди та бажали працювати для свого народа. Під впливом листів і писань Драгоманова, а також інших німецьких та французьких книжок, ті молоді Русини поробили ся соціалістами, то є схиляли ся до такого погляду, що весь розвій людський іде до чим раз більшої спільности між людьми. Соціалісти говорять, що в фабриках уже тепер дій-

шло до того, що люде працюють спільно, та про те бракує ще другої половини тої спільності — спільної власності всего того, чим працюєть ся — значить, машин, будинків, землі і т. д. Через те й виходить, що люде працюють спільно, але не для себе, що ті, хто працює, терплять нужду, а власники великих маєтків та фабрик збивають мільйони, що люде з одного боку вироблюють чим раз більше товарів потрібних для заспокоєня потреб людських, та з другого боку самі чим раз менше мають спроможности заспокоювати ті потреби. Відси йде тота суспільна нерівність і несправедливість, яку нині терплять мільйони робучого народа, відси плине і нужда й темнота, нерівні права і всяка кривда. Щоби се, му зробити кінець, соціялісти йдуть до того щоби не тільки праця людська по фабриках, копальнях та полю була спільною, громадською, але також щоби ті, хто працює, були zarazом власниками того, чим і на чім працюють і того, що випрацюють, бо тільки тоді кождий буде працювати для себе, кождий буде міг користати в повні з овочів своєї праці.

До таких думок прихилила ся часть нашої освіченої молодіжи в 70-тих роках. Вони постановили собі працювати для сповнення тих думок, а поперед усього ширити їх, познайомлювати з ними загаль Русинів. Та тут на них наскочили переслідування урядові; їм закидали, що вони виступають против власности, хоч вони були тільки за тим, щоби кождий мав свою власність; що виступають против основ людської суспільности, хоч вони виступали тільки против того, щоби основами суспільности не були кривда і визискування. Говорили навіть, що ті люде виступають против родини, хоч вони бажали тільки, щоби й найбільшій могли жити таким родинним життям і розвивати ся та просвічувати ся так само, як і найбагатші. Говорили нарешті, що ті молоді люде виступають против релігії і против Бога, хоч вони виступали тільки против надуживання релігії для отемнювання народа, против того, щоби ніхто не смів іменем Бога покривати свої самолюбні забави.

Помимо довголітнього переслідування і найрізнійших прикростей ті люде витривали при своїх думках і довели до того, що

нині про такі річі можна бодай сміло писати і говорити. Основа тих думок лежить і в програмі нашої радікальної партії, бо зараз на самім єї початку читаєте, що партія „стоїть на основі наукового соціалізму і годить ся на всі впливаючі з сего консеквенції“. Та про те руська партія радікальна не у всім годить ся з тими партіями робітницькими, що також стоять на основі соціалізму. Зараз побачите, чому се так стало ся

Ми вже сказали, що руські радикали де в чому сходять ся з соціалістами, а де в чому з ними не сходять ся. Сходять ся в загальнім змаганю до вільности думок, сумління і громадського життя, в змаганю до громадського уладження праці і громадського уладження вжитків із здобутків тої праці. Різниця між радикалами і соціалістами впливає з того, що одні і другі працюють на різних нивах і серед різних обставин і для осягнення своєї ціли мусять уживати різних способів. Бо коли соціалісти мають діло з міськими робітниками чи то ремісницькими, чи фабричними, то радикали метою своєї праці ставлять селянство. Робітники живуть по містах

або при великих фабриках великими купами, так що агітація між ними далеко легша ніж по селах. Крім того по фабриках та ремеслах працюють самі такі люде, що не мають ніякого маєтку крім своїх рук, так звані пролетарії, коли тимчасом селянство має між собою ще значні ружниці: крім безрільних і безхатних зарібників і слуг по селах живуть господарі, що мають більший або менший маєток. Фабричні та ремеслові робітники, живучи по містах, тим самим бувають освіченіші, більше знають світа і людей, смілійші в своїм виступуваню, привикли яснійше і докладнійше висловлювати свої думки, ніж малоосвічені або й зовсім темні, забиті, загукані селяне. Тай без того міські робітники можуть виступати смілійше, бо не маючи маєтку, вони не потребують ні на що і ні на кого оглядати ся, не потребують нічиєї ласки і о заробіток їм далеко легше, ніж селянам, а й власти чи хто небудь інший не може над ними робити таких надужитъ, які трапляють ся по селах, бо по містах живе багато інтелігентних людей, котрі все таки не дадуть ні за що ні про що зробити бідному чоловікови

кривду, а зроблене надужите широко розголосять.

Агітація соціялістична між робітниками значно влекшена ще й тим, що вони вже з уряду зорганізовані в цехи, себ то товариства, куди входять усі робітники з одного ремесла, а крім того належать спільно до кас хорих, до убезпеченя на случай нещасливих випадків і т. д. Всі оті урядові встанови, хоч і які недостаточні для дійсної поправи долі робітників, оказали ся дуже помічними для розширення соціялістичних думок по широких массах робітників. По селах того всего нема, то очевидна річ, що радикали мають через се значно утруднену роботу.

Та й самі цілі радикальної агітації по селах мусять бути де в чому відмінні від тої агітації, яку ведуть по містах соціялісти. Треба сказати, що й соціялісти не у всіх краях підносять однакові справи для своєї агітації. В краях, де є загальне голосованє, політична воля, де власти привикли шанувати закони однаково супроти богатих і бідних, соціялісти ведуть агітацію за зміни в порядках фабричних і загальном економічних, значить, ідуть просто

до своєї остаточної мети. В таких заскоружлих краях як Австрія соціялісти мусять добивати ся пошанованя законів з боку властей і тут очевидно радикали мусять іти з ними рука в руку. У нас від самого заснованя радикальної партії йде агітація за такими політичними змінами, як право загального, безпосередного і тайного голосованя при всяких виборах, як повна свобода зборів, стоваришень, друку і т. д. — і сі зміни виписали на своїм прапорі також австрійські соціялісти і добивають ся їх горячо та завзято у всіх краях нашої монархії.

Тільки в справах економічних руські радикали і загалом селянські поступові партії ставлять собі на разі ціли де в чому відмінні від соціялістів. Ось приміром у фабричних робітників західно-європейських одно з головних домагань тепер — осьмодинний день робучий. По фабриках, де робітник властиво тільки слуга машини і де при помочи машин праця йде страшенно швидко і стає ся чим раз більше видатною, таке домаганє дуже справедливе і розумне; довша праця може зашкодити здоровлю робітника; по скінченю

праці він має ще 8 годин часу на науку і забаву і 8 годин на спочинок. Та вже в дрібних ремеслах се вимагане не завжди буває відповідне, а особливо в краях темних, по малих місточках, де робітник замість учити ся, набере собі роботи до дому і тим самим буде впливати на зниження робітницької плати. А в рільництві, особливо в дрібнім, такого домагання зовсім навіть ставити не можна, раз що праця тут відбуває ся зовсім у інших обставинах, ніж по містах, переважно на вільнім повітрі, далі для того, що є тут такі роди праці, що не дадуть ся обмежити часом і вимагають ненастанної чуйности, нпр. годівля худоби; врешті для того, що довгота праці залежить тут від пори року: в зимі вона може тривати 5—8 годин, а в літі нераз і 15—16 або й ще більше. Поставити закон, щоби сільський господар конечно робив тільки 8 годин на добу, значило би не то підкопати дрібного рільника, але нанести шкоду цілому рільництву в загалі.

Соціялісти сподівають ся, що ціла промислова господарка розвивати ся буде в той спосіб, що на місце дрібних реме-

сел повставати будуть великі фабрики. Ті фабрики, так сказати, пожруть, зруйнують дрібного ремесника, зроблять його пролетарієм, робітником та рівночасно борцем за соціалістичні думки; тільки ставши пролетарієм-робітником він є часом дійде до такої сили, що здужає опанувати державу і при помочи державної сили скасує приватну власність фабрик, копалень і т. д. і перемінить їх на громадські, спільні всьому народови. Яке місце в тім розвою займуть хлопи і як держати ся соціялістам супроти хлопів? Про се між соціялістами думки поділені. Одні кажуть, що з хлопами мусить стати ся те саме, що з ремесниками, то значить, вони всі мусять на сам перед потратити свої маєтки, зійти на безрільних робітників і теперішні хлопські землі, роздроблемі і розділені на куснички, мусять зійти ся в купу в руках великих панів, що позаводять на них велику машинову господарку, а тільки тоді хлопи перемінені на робітників разом з робітниками міськими здобудуть в державі перевагу при помочи загального голосовання, скасують приватну власність тих панів і заведуть спільну вла-

сність і спільну господарку на тих грун-
тах. Сей погляд дуже ясний і простоліній-
ний і не одному дуже промовляє до пе-
реконання. Та на лихо в життю власне такі
ясні та прості погляди звичайно не справ-
джують ся. Житє ніколи не йде простою
дорогою, а пливе викрутасами як ріка.
Ми видимо, що й ремесла не всі переход-
ять на промисл фабричний і не всі упа-
дають супроти фабрик; навіть в найбіль-
ше фабричних краях мулярі мурують, го-
лярі голять і стрижуть, комнатні малярі
малюють майже так само, як се робило
ся в середніх віках і у Римлян і у Гре-
ків. Тай обік фабрик обува держать ся і
в Англії і всюди інде шевці-ремесники,
обік фабрик одія держать ся і навіть до-
ходять до великих маєтків кравці (нпр.
недавно вмерший у Парижі модний кра-
вець, „король кравців“ Уорт, що лишив
грубі міліони маєтку). А в рільництві ще
більше сумнівно, чи велике чи мале гос-
подарство ліпше удержить ся В Англії
земля вся находить ся в руках кількох
соток великих панів, а про те великих
господарств рільних майже нема, вся зе-
мля розділена на дрібні пайі і ті виарен-

довують ся рільникам. У Америці ми маємо приклади величезних, кількомилевих хліборобських фільварків, та про те й тут, особливо в краях пшеничних, переважають дрібні (по американськи дрібні!) господарства 50—100 моргові. Франція загалом також земля дрібної рільної господарки; в Німеччині і Австрії обік великих господарств є й дрібні, та одні і другі дуже загрожені тим, що ціни збіжа і ціни землі раз у раз падають; значить, хто ще його знає, чи великі, чи дрібні господарства ліпше перестоять сю біду.

Був час, коли соціалісти надто певні в своїх поглядах говорили, що хлопи, се не тільки темна, але й шкідлива для поступу маса, котра повинна як найшвидше щезнути. Хто бажає загального добра і поступу — говорили вони, — той повинен як мога причинювати ся до руїни хлопів, бо тільки зруйновані, обезземелені хлопи, хлопи-робітники стануть ся дозрілими для соціалістичних думок. От тут то радикали й розійшли ся з соціалістами. Не забігаючи занадто далеко в будуще радикали поклали собі задачу: просвічувати, освідомлювати і організувати хлопів таких,

як вони є, не обертати ся поперед усього або й виключно (як радив дехто з соціалістів) до наймитів і зарібників, але власне до господарів, заможнійших і біднійших і творити з них політичну силу, прихильну до поступових думок, а рівночасно подавати їм як принуку до організаційної праці ряд таких домагань, котріб дали їм можливість розвивати ся і просвічувати ся, а при тім наводилиб їх крок за кроком, а без крутих перевертів, на дорогу соціалістичного впорядкування праці і вживання.

V.

Партія наша називає ся „русько-українська радикальна партія“. Що значать два перші слова сеї назви?

Кождий з нас знає, що він Русин, але не кождий потрафить добре вияснити, що се значить і до чого се обов'язує. Наша інтелігенція замість вияснити народови єго народність, освідомити єго про неї, заґріти і заохотити до боротьби за права народні, тільки баламутила і баламутить його ще й доси. Одна часть тої інтеліген-

ції, що ще 1848 року вважала наш нарід
окремим від Поляків і Москалів, самостій-
ним народом серед інших народів, побачи-
вши в 1849 році московське військо і мо-
сковських генералів, що йшли побивати
Угрів, засліпила ся їх блиском і мов ті
жиди в пустини, що затужили за тим мя-
сом, що мали в Єгипті в тяжкій неволі,
забажала й собі мати панів та генералів,
розуміє ся, не чужих, а своїх. А тут
дома була нужда: хлоп та піп, пару про-
фесорів, єпископів та каноніків тай нічого
більше. А з Відня по упадку бунтації
віденьської і львівської повіяло холодним
вітром, і хоч зразу гладили Русинів по
головці за їх вірність в 1848 році, то
про те уряд не дуже щедрив ся на гроші
і дарунки — а бідним Русинам того вла-
сне було треба. І от очи руської інтелі-
генції почали звертати ся на північ до
Росії, тай то не до народу російського,
а до царя, до генералів і чиновників та
богачів російських. І почали наші руські
просвітители від 1850 року голосити, що
Русини, то не є жаден нарід окремий,
що то тільки частина „великого руського
народу, що живе від Сяна аж по Камча-

тку“, то така заблукана вівця, котрій нема іншого виходу, як тільки чим швидше вернути назад до стада. Се говорило ся з разу по тихо, а в 1867 р, коли Австрію побили Прусаки, се сказано голосно в газеті „Слово“.

І сего не досить Требаж було показати світови, що тота єдність, то не пуста балаканина людей, котрим властиво ходить о дарунки та ласки царські. І ось вони почали тут, у Галичині, писати ніби то „єдиним руським язиком“, ніби то по російськи, або передруковувати з російських книжок. Та щож, по російськи наші просвітителі не вміли, своїм хлопом гордували, перли ся в пани і бажали мати панське письменство, а виходив із того всего один пшик. Їїх письменство було мертве, мова незугарна, а замість панства виходила одна жебранина. А дома тимчасом біда біду нагоняла. По ворохобнях 1848 року уряд довгі літа був неприхильний панам, і коли би Русини були ясно і твердо виступали яко хлопський нарід і боронили хлопських справ, могли би були виторгувати дуже багато доброго для селян. Ми певнісінькі, що при якій-такій

помочи з боку інтелігенції руської справа лісів і пасовиск була би полагоджена на користь селян і нині народ наш не був би мусів утікати до бразилійського пекла не маючи в краю ані що їїсти, ані чим загри́ти ся. Та ба, руським інтелігентам тоді цвіркали по голові воробці „всеруської єдності“ і „всеруського панства“ і ніхто з них, з виємком може двох трьох людей, навіть не старав ся познайомити ся добре з економічними справами народа. А коли прийшла нова конституція і більша вільність, то й тоді Русини не зробили ся ліпші. Засівши 1860 року перший раз у галицькім соймі разом с польськими панами а бачучи, що надії на московське панство не збувають ся, вони почали підлещувати ся до польських панів. Та й тут не пішло їм ліпше. Польські пани зараз закинули руським попам, що вони бунтують нарі́д против панів за ліси і пасовиска, а хлопам, що раді би вирізати панів. А що деякі пани тоді носили ся з думкою про повстанє, то Русини покинули підлещувати ся до них і стали на тім: сидімо тихо, уряд сам усе для нас зробить. Та уряд мав свої клопоти, а коли по

якімось часі минули ті клопоти, то вже для Русинів було пізно чекати урядової ласки. Польські пани, що ще 1863 року остро стояли против уряду, в пару літ потому устами свого провідника Грохольського заявили, що хочуть стояти при австрійським цісарю, значить, покидають думку про відбудованє Польщі. Польські пани зробили ся урядовою партією, почали попірати кожде правительство, почали самі йти в урядники і обнимали особливо посади при намістництві, по староствах, не говорячи вже про те, що для них немов з гори сотворені були маршалківства в радах повітових. І от не довго по тім, як Русини стали на тім, що треба покладати надію на поміч уряду, той уряд у Галичині зробив ся польським і руські інтелігенти опинили ся на місці того дурня, котрого навіть у церкві бють

І знов серед руської інтелігенції ожили бажання спанопити ся при помочи Москалів. Сим разом у ту прірву вскочив чоловік великого таланту і великої заслуги, та слабого характеру і невисокої освіти — о. Іван Наумович. Вскочив у прірву і пропав у ній, виєднавши для руських жебраків міліон ринських на полатанє дір „Крилошанського банку“, ко-

трий обкрадали хрещені й нехрещені злодії, та випросивши пару мізерних посад у Росії для своїх зятів і знайомих. А польським урядовцям тільки того й треба було, щоби у Відні, перед цісарем вималювати всіх галицьких Русинів як людей непевних, таких, що готові зрадити Австрію, що тягнуть явно і тайно до Росії, людей, з котрих кождий готов продати ся за рублі. Се було їм дуже на руку, бо через те найвищий уряд віденьський позволив польським панам у Галичині господарювати по своїому.

Ось до чого йшла і йде робота тих, що горлають про „один народ, одну святу Русь“. І не можна сказати, щоби вони йшли до того несвідомо Ні, між ними є люде, і ті люде завдають тон цілій так званій москвофільській партії, що бачуть для галицької Руси тільки один рахунок, щоби прийшли російські вояки і генерали і прилучили Галичину до Росії. Що тоді скасовано би конституцію і всі наші свободи — се їм байдуже; що тоді відібрано би нам можливість самим працювати коло поліпшення своєї долі — се їм байдуже. За те їм сниться ся одно: Москалі зробили би порядок с Поляками і з жидами. Який порядок? Се їм так ясно не сниться ся. Аджеж не вирізали б

усіх Поляків, а ми бачимо прецінь, що і в Росії є пани польські навіть на Україні і що коли би наші пани пішли під лад російському цареві (а пішли би певно), то цар за те лишив би їм у краю таку саму власть над руськими і польськими хлопами, яку мають тепер. Та про те наші „обрусителі“ не перестають снити про прилучене Галичини до „єдинокровної Росії“. Правда, явно вони сего не сміють говорити, бо се пахне зрадою держави, але своїми письмами ширять між Русинами зневіре у власні сили, погорду до себе самих. нерадо дивлять ся на кожний новий прояв нашого народного життя і розвою, думаючи собі, що чим менше Русини будуть жити і розвивати ся в Австрії, чим гірше будуть їх тиснути польські пани та урядовці, тим швидше змилосердить ся над ними російський цар і пришле нам свого Мойсея в генеральськім уніформі, що виведе нас із польської і жидівської неволі.

Та тепер часи змінили ся і з Русинів, а особливо з руських хлопів, мало хто вже вірить таким голосам. Русини починають ясно бачити перед собою іншу, не жебрацьку дорогу

И
ХЛОПСЬКА БІБЛІОТЕКА

34.229
ф Т
Р-153

Доси вийшли і продають ся в редакції
„Громадського Голосу“ ось які книжечки:

1. Страйк чи бойкот (розпродано)	2 кр.
2. Пята курія (розпродано)	2 „
3. Як пан собі біди шукав	5 „
4. Свинська конституція (розпродано)	5 „
5. Двори і хати (розпродано)	2 „
6. Радикали і радикалізм	4 „
7. Програма р. укр. рад. партії (розпродана).	2 „
8. Звірячий бузкет	2 „
9. Історія кожуха	2 „
10. Хлопські преси	10 „
11. Пояснене програми р. укр. рад. партії	10 „
12. Борба руського народу за волю при Б.
Хмельницькім (ще не скінчене)	10 „
13. Й. Шумлянський (ще не скінчене)	10 „
14. Радикальна тактика ч. I	3 „

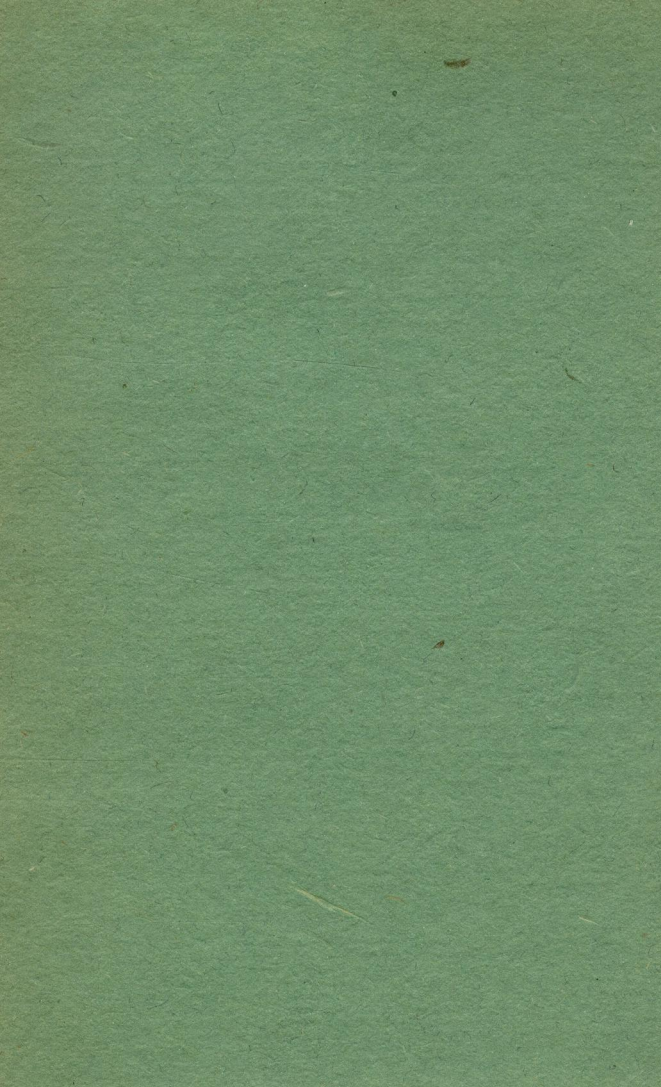
3 номерів 1, 4 і 5 ладить ся друге видане

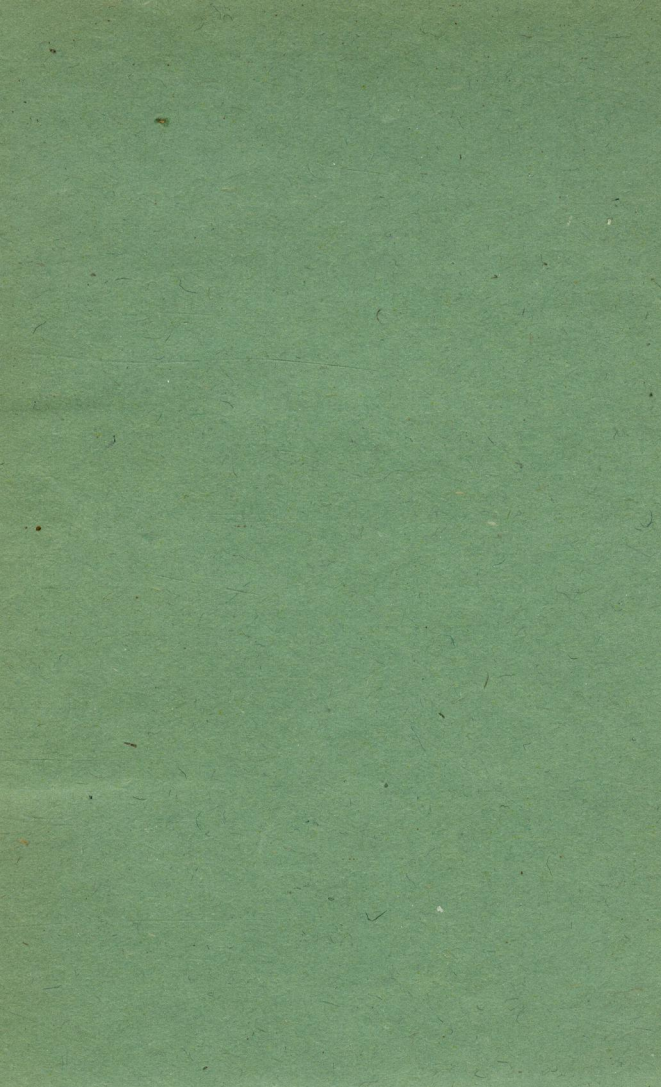
„Громадський Голос“

виходить 2 рази на місяць і коштує річно

1 р. 50 кр.

Адрес: Львів, ул. Куркова ч. 7.

И-34.229

Фл $\frac{T}{p-153}$

